

Social Work & Education

© SW&E, 2020

УДК 364.012

DOI: 10.25128/2520-6230.20.4.3.

Ірина Савельчук,

доктор педагогічних наук,
доцент кафедри теорії та
технології соціальної роботи,
Національний педагогічний
університет імені
М. П. Драгоманова,
м. Київ, Україна;
iraut@ukr.net

ORCIDiD: 0000-0001-6813-4548

Article history:*Received:* September 20, 2020*1st Revision:* November 15, 2020*Accepted:* December 30, 2020

Савельчук, І. (2020). Сутнісні й змістові характеристики становлення теорії та практики соціальної роботи. Vol. 7, No. 4. Ternopil-Aberdeen, 2020. pp. 436-451. DOI: 10.25128/2520-6230.20.4.3.

СУТІСНІ Й ЗМІСТОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ СТАНОВЛЕННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Анотація. У статті висвітлюються ідентифікаційні орієнтири соціальної роботи у системі становлення й розвитку практичної діяльності соціальних працівників та підготовки до її здійснення. Доводиться, що в процесі соціальних змін ідентифікаційні орієнтири значно розширюють завдання соціальної роботи як професії, так і підготовки до її здійснення. В умовах ускладнення цілей, змісту та функцій соціальної роботи проблема ідентичності залишається й досі актуальною, зокрема для професійної підготовки соціальних працівників. Метою статті є представлення аналізу факторів становлення й розвитку соціальної роботи у контексті історичних традицій та сучасних викликів, які зумовлюють ідентифікаційну орієнтацію соціальної роботи та постають ресурсами професіоналізації соціальних працівників та підготовки до її здійснення.

Аналіз наукових публікацій дозволив визначити сутнісні та змістові характеристики факторів, що спричиняють ідентифікації соціальної роботи: становлення підготовки соціальних працівників через ідеї й наміри благодійних організацій; закономірності розвитку різних напрямів соціальної роботи та функціонування благодійності; осмислення ідей становлення соціальної роботи за принципом «від практики до теорії»; взаємозв'язок теорії й практики соціальної роботи; взаємозбагачення теорії та практики науковими дослідженнями різних галузей знань; перспективи розвитку власних теорій соціальної роботи; уніфікація теорій соціальної роботи й розробка метатеорії; трансверсальність соціальної роботи. З'ясовано, що ідентифікація має значний вплив на розширення інституційних, організаційних та наукових ресурсів професіоналізації соціальної роботи. Щодо динамічного характеру ідентифікації соціальної роботи – визначено, що у процесі підготовки соціальних працівників ідентифікаційні орієнтири стають засобами її професіоналізації.

Ключові слова: ідентифікація; ідентифікаційні орієнтири; професіоналізація соціальної роботи; підготовка соціальних працівників; ресурси соціальної роботи.

Вступ

Професійна діяльність соціальних працівників набуває особливого значення, оскільки визначаються пріоритетні напрями стосовно формування соціально активної особистості, сприяння адаптації людини в динамічному соціальному середовищі, підтримки соціально незахищеного населення, допомоги різним групам клієнтів, які перебувають у складних життєвих обставинах.

У контексті мінливого професійного середовища побудова професійної ідентичності та професіоналізму соціальних працівників призводить до введення у науковий обіг таких понять, як суттєвість, ефективність, цінність та капітал (Webb, 2016, 356). При цьому, постійний розвиток професійної ідентичності стає необхідним для освіти в галузі соціальної роботи (Holter, 2018).

Наявність спільних базових понять соціальної педагогіки та соціальної роботи безперечно доводить їх взаємозв'язок, так як вітчизняна соціальна робота, розвиваючись одночасно з відродженням соціальної педагогіки, проходить дуже складний власний шлях наукової та професійної ідентифікації (Безпалько, 2011, 6). Проте, суттєві відмінності між ними вказують на те, що «соціальна педагогіка у центр уваги становить розвиток і становлення особистості як суб'єкта соціального життя, забезпечення педагогічно доцільного впливу різних факторів соціального середовища, а у теорії соціальної роботи акцент переміщується на соціальних захист, досягнення змін (соціальних та особистісних) як умови, що сприяє вирішенню проблем окремої людини, соціальної групи чи суспільства загалом» (Безпалько, 2011, 7). Аналіз літературних джерел засвідчує, що особливій актуальності набуває не лише питання ідентифікації соціальної роботи, але й професійної ідентичності соціальних працівників особливо в умовах їх професійної підготовки.

Метою статті є виявлення сутнісних і змістових ознак становлення теорії та практики соціальної роботи, які сформувалися в процесі багаторічної благої та професійної діяльності, характеристика яких дозволяє ідентифікувати спільноту соціальних працівників, викладачів соціальної роботи та студентів-майбутніх соціальних працівників.

Завдання дослідження: на основі аналізу наукових праць виявити особливості становлення соціальної роботи, розвитку її теорії, практики та підготовки до неї щодо їх впливу на формування професійної ідентичності соціального працівника.

Методологічна основа дослідження: для проведення дослідження використано метод «кабінетного дослідження», в результаті чого здійснено аналіз наукових публікацій та інших науково-методичних матеріалів, поданих у відкритому доступі на платформах журналів, що проіндексовані в науковометричних базах.

Основна частина

Статус соціальної роботи традиційно визначався «характером тих проблем, з якими вона мала справу, але виявлялася нездатною запропонувати однозначні методи їх ефективного розв'язання» (Шанін, 1998, 45) через складність та неможливість застосування теоретико-методологічного обґрунтування. Це призводило до суперечливого сприйняття соціальної роботи повноцінною науковою галуззю знань, оскільки не було повною мірою розвинутої й автономної теоретичної бази (Шанін, 1998, 45). Тому соціальна робота сприймалася «як інтуїтивне мистецтво, а не наука, яка зможе навчити» (Шанін, 1998, 45). Завдяки тому, що благодійність вважали заснованою на наукових принципах (Целых, 2008, 282), то відбулося «становлення» підготовки соціальних працівників через ідеї й наміри благодійних організацій здійснювати теоретичне та практичне навчання за системою «учнівства». Реалізацію такого навчання, наприкінці 90-х років XIX століття, вважають першим прототипом сучасної підготовки соціальних працівників (Целых, 2008, 283). Фундаментальні дослідження щодо виникнення підготовки соціальних працівників (Kendall, 1978) переконливо доводять значення теоретико-практичного підґрунтя благодійності для організації навчання робітників благодійних організацій (Целых, 2008, 285-286). За таких обставин, система «учнівства» мала нерегулярний характер навчання, що поєднувало набуття теоретичних знань із засвоєнням практичних навичок соціальної роботи.

Закономірності розвитку різних напрямів соціальної роботи та функціонування благодійності спричинило потребу досягати більш кваліфікованого надання соціальних послуг, що вимагало від благодійних спільнот створювати базові інститути, які могли забезпечувати регулярність здійснення теоретичної, практичної та методичної підготовки соціальних працівників у спеціально організованому їй середовищі. Визнання «перших шкіл для соціальних працівників, які мали намір замінити серію літніх (воркшопів) майстерень, навчальних програм для волонтерів і дружніх візитерів на навчання у межах однорічної освітньої програми» (Sydnor H. Walker, 1928, 17), свідчить про поширення практичної соціальної роботи, напрями якої домінували та сприяли організації означеної підготовки фахівців. Так, професійної підготовки соціальних працівників потребували домінуючі напрями соціальної роботи з певними категоріями клієнтів (з особами, які мають обмежені можливості, із залежністю, з секс-меншинами), здійснення соціальної роботи у різних сферах життєдіяльності суспільства (виправна та судова соціальна робота; гендерна соціальна робота; у сфері охорони здоров'я; геронтологічна соціальна робота;; психіатрична соціальна робота; на підприємствах для забезпечення умов праці, сільська соціальна робота та розвиток громади), подолання соціально-небезпечних явищ та проблем (Sydnor H. Walker, 1928, 36). Зрозуміло, що

практична обумовленість соціальної роботи стає основою для визначення змісту навчання соціальних працівників.

Суспільно важливе реагування на виникнення соціально значущих проблем, які необхідно подолати засобами соціальної роботи призводить до виокремлення «Школи соціальної роботи» як самостійного напрямку практичної соціальної роботи для здійснення навчання тих працівників, хто вже отримав досвід надання соціальних послуг або участі у волонтерській діяльності. Тому й до викладання соціальної роботи залучалися викладачі з наявним власним досвідом надання соціальних послуг, через що змістовість підготовки, повною мірою, відображала вимоги та потреби практичної діяльності.

Осмилення ідей становлення соціальної роботи за принципом «від практики до теорії» суттєво вплинуло на «диференціацію підготовки соціальних працівників» (Холостова, Кононова & Вдовина (ред.), 2011, 36-37), яка дозволила організувати її здійснення на засадах як профільної соціальної, так і академічної університетської освіти. Ініціатива створення незалежної від системи вищої освіти підготовки соціальних працівників належить М. Річмонд, оскільки у цьому випадку зберігається ціннісне включення соціальних працівників до благодійності та безкорисної діяльності, яку не могла надати «університетська підготовка через вивчення великої кількості навчальних дисциплін» (Холостова, Кононова & Вдовина (ред.), 2011, 36-37). Водночас, навчання соціальних працівників здійснюється на академічних засадах університетської освіти. Саме таку ідею підтримувала Дж. Адамс, яка першою серед фахівців усвідомила значення наукового знання для підготовки студентів до практичної соціальної роботи. Тому, підготовка до соціальної роботи організувалася спільно з науковими та освітніми центрами. Отже, наявність різного усвідомлення значення професійної підготовки до соціальної роботи засвідчує існування протилежних й відмінних ознак практичної діяльності фахівців, тим самим продовжується дискусійність стосовно пріоритетів університетів щодо здійснення професійної підготовки соціальних працівників.

Оскільки професійна підготовленість соціальних працівників поступово ставала основним пріоритетним завданням соціальної роботи, то природно, що і питання взаємозв'язку теорії й практики соціальної роботи набували такого ж важливого значення для підготовки студентів до її здійснення (Савельчук, 2011, 12). Зауважимо, що у різні часи спостерігався умовний їх розподіл, оскільки обґрунтовувалася теоретична складова практичної діяльності. Ідея розмежування теорії та практики соціальної роботи залишається й досі актуальною для вітчизняної соціальної роботи. Проте, історичні передумови становлення зарубіжної соціальної роботи на засадах взаємозв'язку теорії з практичною діяльністю, засвідчують виникнення рівнозначності між її складовими. Таким чином, питання самостійності теорій соціальної роботи щодо їх застосовування у

практичній діяльності та можливостей їх вивчати під час підготовки фахівців залишається остаточно невирішеним через складності запозичення теорій для обґрунтування вибору тих чи інших форм та методів практичної діяльності.

У той же час стрімкий розвиток практики соціальної роботи призводить до переосмислення теоретичних засад соціальної роботи щодо їх доцільності й можливості застосування під час вирішення складних життєвих ситуацій або при роботі з соціально незахищеними категоріями населення та іншими групами клієнтів, що потребують підтримки, допомоги та захисту (Капська, 2016, 12). Слід визнати, що для підготовки соціальних працівників суттєвим стає можливість впорядкування теорій соціальної роботи та доцільність їх застосування в практичній діяльності, що відбувається відповідно до сукупності критеріїв (Hutchinson Gunn Strand, Oltedal Siv, 2014):

– застосування теорії в практичній соціальній роботі – критерій, що визначає межі ідентифікації теорії в цілому або її частини;

– викладання (вивчення) теорії – критерій, який обумовлює її значення для здійснення підготовки соціальних працівників в університетах або в інших закладах вищої освіти;

– визнання успішності теорії – критерій, який обумовлює значення теорії для вирішення завдань практичної соціальної роботи;

– доцільність застосування теорії – критерій, який обумовлює значення теорії стосовно науково-методичної підтримки практики соціальної роботи та підготовки до неї (Hutchinson Gunn Strand, Oltedal Siv, 2014).

Зрозуміло, що соціальна робота як наукова теорія, по-перше, визначає та пояснює практичну діяльність, по-друге, є мобільною та гнучкою до змін, які враховують пріоритетність проблем практичної соціальної роботи, і по-третє, є доступною для викладання та опанування під час навчання в університетах та інших освітніх закладах, які здійснюють підготовку соціальних працівників. Тоді як практика соціальної роботи виступає постійним процесом модернізації не тільки діяльності соціальних служб, закладів та громадських організацій, але й впливає на удосконалення підготовки соціальних працівників до професійної діяльності. Саме тому, Школи соціальної роботи та їх викладачі як найбільш гомогенна група у межах освітнього закладу займали необхідну лідерську позицію для розробки нового змісту й напрямів професійної діяльності та формування професійного мислення у студентів і соціальних працівників (Bartlett, 1958). При цьому, фахівці соціальної роботи мали можливість «цілеспрямовано сприяти формуванню теорій й технологій соціальної роботи, розробці стандартів, підвищенню вимог до освітніх програм, здійсненню пошуку сталих зв'язків між швидкими змінами професійної діяльності та оновленим змістом підготовки соціальних працівників» (Хадисова, 2017, 7). Тому, М. Фірсов (2007, 74-76) вважає за необхідне розмежувати поняття «теорія практики» та

«теорія соціальної роботи», пояснюючи це методологічними проблемами технологізації соціальної роботи. Щодо теорії практики соціальної роботи, то теоретична оцінка практичної діяльності здійснюється через розуміння «технологій соціальної роботи», тоді як теорія соціальної роботи у цьому випадку виступає теоретичними засадами технологій (практик) соціальної роботи (Фірсов, 2007, 74-76). Здійснення теоретичної оцінки професійної діяльності шляхом аналізу практики соціальної роботи, дозволяє представити технології соціальної роботи як допоміжний процес, у межах якого існують наступні моделі: когнітивна, структурна, функціональна, ресурсна (Фірсов & Студенова, 2016).

Отже, практична орієнтованість соціальної роботи набувала суттєвого наукового підґрунтя, а особливість поширення теоретичних знань не могла не впливати на поступове становлення підготовки соціальних працівників в освітніх закладах, зокрема в університетах. Дотримання чіткого розмежування соціальної роботи на теорію та практику надавало змогу впливати на подальше удосконалення змістовного й технологічного забезпечення освітнього процесу підготовки завдяки їх методологічним можливостям.

Проблема взаємозбагачення теорії та практики науковими дослідженнями різних галузей знань акцентує увагу на труднощах становлення соціальної роботи як науки серед інших суспільних наук, її здатності до створення власної теорії, можливості переосмислення й адаптування теорій, що виникли за її межами. Наукове становлення соціальної роботи в Україні детерміновано суспільно-історичною природою практичної діяльності з надання підтримки, допомоги, захисту та підготовкою до неї. Проблематичним для розвитку цілісності соціальної роботи залишається питання щодо взаємозбагачення та взаємодоповнення теорії практикою, чи практики теорією. Відповідно до цього, сформувалися позиції наукових досліджень, які намагаються усунути суперечності щодо первинності або практики, або теорії. Так, ідея цілісності соціальної роботи, спираючись на усвідомлення практичного досвіду та пріоритетних проблем практики соціальної роботи з різними категоріями населення сприяє розвитку теоретичного обґрунтування практичної соціальної роботи. У межах такого розуміння методологічних можливостей соціальної роботи спостерігається неможливість узагальнення практичних моделей соціальної роботи та адаптаційність теоретичних засад для обґрунтування практичних дій, прийняття рішень щодо розв'язання практичних ситуацій. У такому аспекті соціальної роботи як наукової теорії шлях її становлення відбувається від практики до теорії. Так, зарубіжні дослідження у галузі соціальної роботи щодо вивчення впливу історичних чинників на формування її наукового статусу дозволили Майклу Дж. Голошко (Holosko, 2003, 273) стверджувати, що не зважаючи на «існування практики соціальної роботи протягом 400 років, вона як і раніше прагне до самовизначення» (Holosko, 2003,

273). Соціальна робота як нова сфера наукового знання розпочала шлях свого становлення завдяки «морально-терапевтичній теорії», яка виникла як намір переосмислити практичний досвід благодійних організацій «для подальшої оцінки якості соціальної роботи та діагнозу соціальних проблем» (Холостова, Кононова & Вдовіна (ред.), 2011, 41). Очевидним стає постійний та тісний взаємозв'язок соціальної роботи з результатами наукових досліджень у психології, педагогіки, медицини, соціології, економіки, філософії тощо. Погляди, ідеї, концепції цілої низки суспільних наук творчо адаптувалися до потреб широкого практичного застосування в галузі соціальної роботи. Накопичення певних теоретичних знань, що відбувалося надавало змогу пояснювати практичний досвід соціальної роботи, її пріоритети. Проте, труднощі, що супроводжують процес розвитку методології соціальної роботи спричинені багатоманітністю теоретичних підходів (психолого-орієнтованих, соціолого-орієнтованих, комплексно-орієнтованих) та впливу відповідної теорії на здійснення професійної діяльності (вибір моделей, методів, форм і технологій соціальної роботи).

Проблематичним для розвитку соціальної роботи, ми вважаємо, те, що й досі існує дискусія відповідно того, що є первиною основою: практична чи теоретична соціальна робота. Дискусійність цього питання полягає у тому, що спираючись на усвідомлення практичного досвіду та пріоритетність проблем практики соціальної роботи, відбувається узагальнення моделей соціальної роботи відповідно до вибору теорій для їх обґрунтування, прийняття рішень щодо розв'язання соціальних ситуацій. Для розуміння категорії «теорія», передусім, варто визначити основні її характеристики щодо взаємодії з практичною діяльністю. Так, основними характеристиками теорій соціальної роботи, що пояснюють емпіричні факти, на думку Н. Павлик (2018, 30) мають бути: об'єктивність, узагальненість, обґрунтованість, логічність, закономірність (Павлик, 2018, 30). Зокрема, в контексті методології соціальної роботи специфічними характеристиками соціальної роботи як науки можуть виступати емпіричність, міждисциплінарність, концептуальність (Савельчук, 2011, 12). Саме тому, з позицій домінуючих теоретичних підходів до обґрунтування практичної соціальної роботи, засвоювалися методологічні уявлення про організацію підготовки соціальних працівників в університеті.

Складності визначення суттєвого місця соціальної роботи різних формах взаємодії «навчання – дослідження – управління» спрямовують специфічність такого пошуку на динамічність розвитку соціальної роботи у глобальному суспільно-освітньому просторі. Тому, доцільним стає сутнісна переорієнтація та поява й утвердження «нової» соціальної роботи.

Традиційне розуміння соціальної роботи через поняття «становлення» не відображає її історичний та сучасний досвід, який за способом практичного та

теоретичного накопичення завжди відображав і реагував на зміни, що супроводжували суспільний розвиток. Доказом такого розширення традиційних меж соціальної роботи, на думку Т. Семигіної (2015) стає втілення нової професійної платформи («Світові пріоритети соціальної роботи і соціального розвитку: зобов'язання щодо дій» (2012) та глобальне визначення соціальної роботи (2014)), яку спільно розроблено Міжнародною федерацією соціальних працівників, Міжнародною асоціацією шкіл соціальної роботи та Міжнародною радою з питань соціального добробуту. Включення питань з охорони здоров'я, навколишнього середовища й сталого розвитку, за переконанням Т. Семигіної (2015, 8) вказують на необхідність розширення сутнісної характеристики соціальної роботи щодо її переорієнтації з філософії патерналістського соціального забезпечення на розвиток людського капіталу через «зосередження на структурних чинниках соціальних проблем і потребі наддержавного їх регулювання» (Семигіна, 2015, 9). Саме тому, перспективи розвитку власних теорій соціальної роботи відбивають, як перспективність розвитку спеціалізацій професії соціального працівника, так і стимулювання академічного освітнього середовища щодо впровадження нових концепцій соціальної роботи в освітній процес підготовки та досліджень стосовно долучення перспективних теорій до «місцевих знань» (Семигіна, 2018, 192-193). На розширення меж академічного освітнього середовища підготовки та професійних функцій фахівців у галузі соціальної роботи сприяють перспективи застосування нових теоретичних концепцій соціальної роботи (Семигіна, 2018, 190-192):

– соціальна робота, що зосереджена на розширенні можливостей, компетенцій і ресурсів клієнта та його близького оточення або середовища (Strength-Based Perspective);

– феміністська соціальна робота (Feminist Social Work Perspective);

– зелена соціальна робота (Green Social Work Perspective) (Семигіна, 2018, 190-192).

Відповідно суттєвим стає оновлення змістовості підготовки соціальних працівників, що пов'язується з «розширенням масштабів соціальної роботи й вимагає налаштування освітніх програм, яке забезпечить узгодження вимог до спільного розуміння підготовки фахівців» (Наместнікова, 2011, 21). З позиції ресурсно-середовищного підходу до розширення меж освітнього середовища підготовки соціальних працівників, то слід враховувати значення організаційних ресурсів (задоволеність контролем), особистісних ресурсів (емпатійна зацікавленість, самодиференціація, почуття погодження) та ресурсів середовища (цінності професійної ідентифікації студентів-соціальних працівників) (Shlomo, Levy & Itzhaky, 2012).

Уніфікація теорій соціальної роботи, розробка метатеорії дозволяють визначитися, яким саме шляхом розвивалися і будуть розвиватися теоретичні

засади соціальної роботи в сучасних умовах. Необхідність такого визначення полягає у тому, що соціальна робота майже за 150 років не створила у чистому вигляді власної теорії (Головатий & Панасюк, 2005, 438), а процес уніфікації теорій соціальної роботи, який розпочато у кінці 1960-х років й досі не завершено (Яременко, Толстоухова & Левін, 2004, 66). Визначитися з наслідками та перспективами соціальної роботи як галузі наукового знання вдалося завдяки Харольду Сведнеру (1983), який представив типологію її розвитку (Холостова, Кононова & Вдовина (ред.), 2011, 33). Так, у контексті різних наукових підходів увійшли до означеної класифікації, ті теоретичні моделі, які поступово набували свого розвитку за період 1960-1970 рр., а саме: політичної дії, громадянської освіти та роботи; науково-дослідної роботи; філантропічної соціальної роботи; експертної роботи; реформістської роботи; суспільного розвитку (Холостова, Кононова & Вдовина (ред.), 2011, 41). Проте, еволюція професійної соціальної роботи під впливом часу сприятиме інтегруванню спільних та конкуруючих між собою теорій, оскільки «соціальна робота як інтегральна професія, потребує інтегральної теорії» (Larkin Heather, 2005, 7). Застосування метатеоретичної перспективи до вирішення проблем соціальної роботи надає змогу забезпечити покращення як добробуту людини, так і добробуту суспільства в цілому. Але відсутність чіткого розуміння місця теорії соціальної роботи в системі соціальних наук, необхідність теоретичного осмислення існуючих моделей соціальної роботи виявляє ряд суперечностей, розв'язання яких потребує узагальнення та систематизації теоретичних моделей соціальної роботи, що дозволить представити теорію соціальної роботи як мультипарадигмальну (Савельчук, 2011, 11).

Конкретні історичні та соціальні умови забезпечують існування єдиної уніфікованої соціальної роботи, проте вони, на думку Майкольма Пейна (Payne, 2014), вже не впливають на становлення сучасної європейської соціальної роботи. Розуміння складності соціальної роботи як соціального явища, дозволяє досліднику визначити змістовність її напрямів (клінічна соціальна робота; соціальна допомога або соціальне забезпечення; соціальна педагогіка як форма соціальної роботи; соціальний розвиток) (Payne, 2014). Об'єднуючим чинником має виступити методологія соціальної роботи, оскільки «професійне мислення фахівців соціальної сфери, освіта в галузі соціальної роботи повинна відображати дослідження складного характеру тієї чи іншої соціальної роботи в Європі та в інших країнах світу» (Payne, 2014, 2).

Нарешті, синхронічність існування соціальної реальності, багатомірність зв'язків та відносин, «надають можливість безпосередньо спостерігати «тектонічні зсуви» парадигм як на рівні окремих національних практик, так і рух ідей і системних уявлень в контексті глобальних трансформацій (Фирсов & Лельчицкий, 2017). При цьому, пошук ідентичності пізнання та практики

соціальної роботи (Фирсов, 2011, 16) визначається трансверсальним характером сучасного розвитку методології соціально-педагогічних досліджень (Marynowicz-Netka, 2003). У цих умовах специфічність соціальної роботи, що виступає як трансверсальність («трансверсальна соціальна робота») отримує потужний імпульс впливу на методологію навчання та підготовку соціальних працівників. Відповідно до ідей трансверсальності в соціальній роботі, підготовка соціальних працівників в остаточному підсумку має бути технологічно керованою та значною мірою передбаченою. Оскільки для покращення якості надання соціальних послуг населенню створюються «нові» технологічні моделі, то зрозуміло, що «постійній процес модернізації діяльності соціальних служб» (Фирсов, 2007, 74-76) повинен збігатися з удосконаленням підготовки соціальних працівників. З позиції трансверсальної перспективи соціальної роботи стає можливим урахування в процесі підготовки опанування майбутніми соціальними працівниками трансверсальними компетенціями.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Отже, переосмислення сутнісних та змістових характеристик теорії й практики соціальної роботи щодо їх значення та впливу на формування ідентичності й професіоналізму соціальних працівників певною мірою залежить від ідентифікації соціальної роботи, яка має ґрунтуватися на трансформації уявлень про її сутність як науки, а значить в освітньому процесі повинно здійснюватися шляхом комплексного урахування їх ресурсних можливостей та перспектив застосування в практичній соціальній діяльності. В Україні ідентифікація соціальної роботи безпосередньо пов'язана з її професіоналізацією, яка охоплює чимало ресурсів (інституційних, організаційних, наукових тощо). Професійна ідентифікація є дієвим інструментом для формування ідентичності майбутніх соціальних працівників в процесі професійної підготовки.

До подальших досліджень відносимо вивчення практичних аспектів дієвості застосування розширення ресурсів професійної ідентифікації соціальної роботи.

Література

Безпалько, О. В. (2011). Соціальна робота та соціальна педагогіка: спільне та відмінне в сучасних українських реаліях. *Соціальна робота в Україні*, 1-2, 5-11.

Головатий, М. Ф., & Панасюк, М. Ф. (2005). *Соціальна політика і соціальна робота*. Термінол.-понятійн. слов. Київ: МАУП, 296.

Капська, А. Й. (2016). Соціальна робота: тенденції. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка: збірник наукових праць*, 21, 10-16.

Наместникова, И. В. (2011). Социальная работа как профессия международного уровня. *Педагогическое образование и наука*, 1, 20-31.

Павлик, Н. В. (2018) *Теорія і практика організації неформальної освіти майбутніх соціальних педагогів. Монографія*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 350.

Савельчук, І. Б. (2011). До питання актуальності проблем взаємозв'язку теорії та практики соціальної роботи. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія ІІ. Соціальна робота. Соціальна педагогіка: збірник наукових праць*, 12, 10-15.

Семигіна, Т. (2018). Розвиток власних теорій соціальної роботи: глобальні тенденції. *Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції* (15 — 16 березня 2018 року, Київ), Ю. М. Швалб (ред.). Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 90-194. URL: <http://psy.univ.kiev.ua/ua/scientificpublications/rozvyvalnyi-potentsial-suchasnoi-sotsialnoi-roboty-metodolohii-ta-tekhnolohii>

Семигіна, Т. В. (2015). Міжнародна соціальна робота: глобальні пріоритети соціального розвитку і нове визначення соціальної роботи. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*, 1-2, 6-11. [Режим доступу]. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VAPSV_2015_1-2_3.

Фирсов, М. В. (2007). *Технология социальной работы. Учеб. пособие для вузов*. М. : Академический Проект, 432.

Фирсов, М. В. (2011). Трансверсальный подход в отечественной социальной педагогике и социальной работе. *Педагогическое образование и наука*, 1, 15-21.

Фирсов, М. В., Лельчицкий, И. Д. (2017). Проблемы сопоставимости парадигм социальной педагогики и социальной работы в контексте дискурсов идентичности. *Вестник ТвГУ. Серия Педагогика и психология*, 3, 247-257.

Фирсов, М. В., Студенова, Е. Г. (2016). *Теория социальной работы : учебник для бакалавров*. 4-е изд., перераб. и доп. Москва: Издательство Юрайт.

Хадисова, К. В. (2017). *Сравнительный анализ зарубежных и отечественных моделей социальной работы в современном мире. Монография*. Москва: РУСАЙНС, 152.

Холостова, Е. И., Кононова, Л. И., & Вдовина, М. В. (ред.). (2011) *Теория социальной работы: учебник для бакалавров*. М. : ИД Юрайт, 244.

Целых, М. П. (2008). Модели подготовки социальных работников за рубежом. *Вестник Таганрогского института имени А. П. Чехова*, 1, 282-288. [Електронний ресурс]. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/modeli-podgotovki-sotsialnyh-rabotnikov-za-rubezhom>.

Шанін, Т. (1998). Соціальна робота як культурний феномен сучасності: нова професія й академічна дисципліна в контексті соціальної теорії та політичної практики сьогодення. *Соціальна політика і соціальна робота*. 1-2, 39-67.

Яременко, О. О., Толстоухова, С. В., & Левін, Р. Я. (2004). Типова технологія соціальної роботи з клієнтами. *Український соціум*, 1(3), 64-75.

Bartlett, Harriett, M. (1958). Toward Clarification and Improvement of Social Work Practice. *Social Work*: Oxford University Press, 3(2), 3-9, 8. [Электронный ресурс]. URL: <http://www.jstor.org/stable/23707526>.

Holosko Michael, J. (2003). The History of the Working Definition of Practice. *Research on Social Work Practice*, 13(3), 271-283. [Электронный ресурс]. URL: // <http://rsw.sagepub.com/content/13/3/271>.

Holter, Janet. (2018). *Development of Professional Identity in Social Work Education*. Retrieved from Sophia, the St. Catherine University repository website: <https://sophia.stkate.edu/dsw/32>

Hutchinson Gunn Strand, Oltedal Siv. (2014). *Five Theories in Social Work*. Oslo: Universitetsforlaget. — UiN-report 1, 260, 227. [Электронный ресурс]. URL: https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/id/96588/Hutchinson_GS.pdf

Kendall, Katherine, A. (1978). *Reflections on social work education, 1950–1978*. New York: International Association of Schools of Social Work.

Larkin Heather. (2005). *Social Work as an Integral Profession*. *Social Work: An Integral Profession Summer*, Vol. 1, No. 2, 2-30.

Marynowicz-Hetka, E. (2007). Towards the transversalism of social pedagogy. *Social work and Society*. [Электронный ресурс]. url: www.socwork.net/sws/article/view/135/500

Payne, M. (2014). European social works and their identities. *ERIS Web Journal*, 5(2), 1-14. [Электронный ресурс]. URL: <http://periodika.osu.cz/eris>

Shirley Ben Shlomo, Drorit Levy & Haya Itzhaky (2012) Development of Professional Identity among Social Work Students: Contributing Factors, *The Clinical Supervisor*, 31:2, 240-255, DOI: 10.1080/07325223.2013.733305

Sydnor H. Walker. (1928). *Social work and the training of social workers*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 241.

Webb, Stephen A. (2016). Professional identity and social work, in *The Routledge Companion to the Professions and Professionalism* ed. Mike Dent, Ivy Lynn Bourgeault, Jean-Louis Denis and Ellen Kuhlmann. 355-380. Routledge Handbooks Online.

ESSENTIAL AND SUBSTANTIVE CHARACTERISTICS OF THE FORMATION OF THEORY AND PRACTICE OF SOCIAL WORK

Iryna Savelchuk, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate professor, Department of theory and technology of social work, National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, Ukraine; email: iraut@ukr.net

Abstract. *The article highlights the identification guidelines of social work in the system of formation and development of practical activities social workers and preparation for its implementation. It is proved that in the process of social change identification guidelines significantly expand the tasks of social work as a profession and preparation for its implementation. The problem of identity remains relevant, given the complexity of the goals, content and functions of social work, in particular for the training of social workers. The purpose of the article is to present an analysis of the factors of formation and development of social work in the context of historical traditions and modern challenges that determine the identification orientation of social work and become resources for professionalization of social workers and preparation for its implementation.*

The analysis of scientific publications allowed to determine the essential and semantic characteristics of the factors that lead to the identification of social work: the formation of training of social workers through the ideas and intentions of charitable organizations; regularities of development of various directions of social work and functioning of charity; comprehension of ideas of formation of social work on the principle "from practice to theory"; the relationship between the theory and practice of social work; mutual enrichment of theory and practice with scientific research in various fields of knowledge; prospects for the development of their own theories of social work; unification of theories of social work and development of metatheory; transversality of social work. Identification has been found to have a significant impact on expanding the institutional, organizational and scientific resources of social work professionalization. Regarding the dynamic nature of the identification of social work - it is determined that in the process of training social workers identification guidelines become a means of its professionalization.

Key words: *identification; identification guidelines; social work professionalization; social workerse training; social work resources.*

References

- Bezpalco, O. V. (2011). *Sotsialna robota ta sotsialna pedahohika: spilne ta vidminne v suchasnykh ukrainskykh realiiakh* [Social work and social pedagogy: common and different in modern Ukrainian realities]. *Sotsialna robota v Ukraini*, 1-2, 5-11. (in Ukrainian)
- Holovatyi, M. F., & Panasiuk, M. F. (2005). *Sotsialna polityka I sotsialna robota* [Social work as a profession of international level]. Terminological and conceptual dictionary/ Kyiv: MAUP, 296. (in Ukrainian)
- Kapska, A. Y. (2016). *Sotsialna robota: tendentsii* [Social work: trends]. *Naukovyi chasopys NPU im. M. P. Drahomanova. Serii 11. Sotsialna robota. Sotsialna pedahohika: zbirnyk naukovykh prats*, 21, 10-16. (in Ukrainian)
- Namestnykova, Y. V. (2011). *Sotsyalnaia rabota kak professyia mezhdunarodnoho urovnia* [Social work as a profession of international level]. *Pedahohycheskoe obrazovanye y nauka*, 1, 20-31. (in Russian)
- Pavlyk, N. V. (2018). *Teoriia i praktyka orhanizatsii neformalnoi osvity maibutnikh sotsialnykh pedahohiv: monohrafiia* [Theory and practice of organizing non-formal education of future social educators: a monograph]. Zhytomyr: Vyd-voZhDUim. I. Franka, 350. (in Ukrainian)
- Savelchuk, I. B. (2011). *Do pytannia aktualnosti problem vzaiemozviazku teorii ta praktyky sotsialnoi roboty* [On the urgency of the problems of the relationship between the theory and practice of social work]. *Naukovyi chasopys NPU im. M. P. Drahomanova. Serii 11. Sotsialna robota. Sotsialna pedahohika: zbirnyk naukovykh prats*, 12, 10-15. (in Ukrainian)
- Semyhina, T. (2018). *Rozvytok vlasnykh teorii sotsialnoi roboty: hlobalni tendentsii* [Development of own theories of social work: global tendencies]. *Rozvyvalnyi potentsial suchasnoi sotsialnoi roboty: metodolohiia ta tekhnolohii: materialy IV Mizhnarodnoinaukovo-praktychnoikonferentsii (15 — 16 bereznia 2018 roku, Kyiv)*, Yu. M. Shvalb (red.). Kyiv: KNU imeni Tarasa Shevchenka, 90-194. Retrieved from URL:<http://psy.univ.kiev.ua/ua/scientificpublications/rozvyvalnyi-potentsial-suchasnoi-sotsialnoi-roboty-metodolohii-ta-tekhnolohii> (in Ukrainian)
- Semyhina, T. V. (2015). *Mizhnarodna sotsialna robota: hlobalni priorytety sotsialnoho rozvytku i nove vyznachennia sotsialnoi roboty* [International social work: global priorities of social development and a new definition of social work]. *Visnyk Akademii pratsi I sotsialnykh vidnosyn Federatsii profspilok Ukrainy*, 1-2, 6-11. Retrieved from URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VAPSV_2015_1-2_3. (in Ukrainian)
- Fyrsov, M. V. (2007). *Tekhnologiia soczialnoj raboty* [Technology of social work]. Ucheb. Posobyie dlia vuzov. Moscow :Akademycheskyi Proekt, 432. (in Russian)
- Fyrsov, M. V. (2011). *Transversalnyj podkhod v otechestvennoj soczialnoj pedagogike i soczialnoj rabote* [Transversal approach in domestic social pedagogy and social work]. *Pedahohycheskoe obrazovanye y nauka*, 1, 15-21. (in Russian)

Fyrsov, M. V. & Lelchytskyi, Y. D. (2017). *Problemy sopostavimosti paradigm socialnoj pedagogiki i socialnoj raboty v kontekste diskursov identichnosti* [Problems of comparability of paradigms of social pedagogy and social work in the context of identity discourses]. *Vestnyk TvHU. Seryia Pedahohyka y psykholohyia*, 3, 247-257.

Fyrsov, M. V. & Studenova, E. H. (2016). *Teoriya socialnoj raboty : uchebnik dlya bakalavrov* [Theory of social work: a textbook for bachelors]. Moscow: YzdatelstvoYurait. (in Russian)

Khadysova, K. V. (2017). *Sravnitelnyj analiz zarubezhnykh i otechestvennykh modelej socialnoj raboty v sovremennom mire: monografiya* [Comparative analysis of foreign and domestic models of social work in the modern world: a monograph]. Moscow: RUSAINS, 152. (in Russian)

Kholostova, E. Y., Kononova, L. Y., & Vdovyna, M. V. (ed.). (2011) *Teoriya socialnoj raboty: uchebnik dlya bakalavrov* [Theory of social work: a textbook for bachelors] Moscow : YD Yurait, 244. (in Russian)

Czelykh, M. P. (2008). *Modeli podgotovki socialnykh rabotnikov za rubezhom* [Models of training social workers abroad] *Vestnyk Tahanroshkoho ynstytuta imeny A. P. Chekhova*, 1, 282-288.. Retrieved from URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/modeli-podgotovki-sotsialnyh-rabotnikov-za-rubezhom>. (in Russian)

Shanin, T. (1998). *Sotsialna robota yak kulturnyi fenomen suchasnosti: nova profesiiya y akademichna dystsyplina v konteksti sotsialnoi teorii ta politychnoi praktyky sohodennia* [Social work as a cultural phenomenon of modernity: a new profession and academic discipline in the context of social theory and political practice today]. *Sotsialna polityka I sotsialna robota*. 1-2, 39-67. (in Ukrainian)

Yaremenko, O. O., Tolstoukhova, S. V., & Levin, R. Ya. (2004). *Typova tekhnolohiia sotsialnoi roboty z kliientamy* [Typical technology of social work with clients]. *Ukrainskyi sotsium*, 1(3), 64-75. (in Ukrainian)

Bartlett, Harriett, M. (1958). Toward Clarification and Improvement of Social Work Practice. *Social Work*: Oxford University Press, 3(2), 3-9, 8. Retrieved from URL: <http://www.jstor.org/stable/23707526>.

Holosko Michael, J. (2003). The History of the Working Definition of Practice. *Research on Social Work Practice*, 13(3), 271-283. Retrieved from URL: // <http://rsw.sagepub.com/content/13/3/271>.

Holter, Janet (2018). *Development of Professional Identity in Social Work Education*. Retrieved from Sophia, the St. Catherine University repository website: <https://sophia.stkate.edu/dsw/32>

Hutchinson Gunn Strand, Oltedal Siv. (2014). *Five Theories in Social Work*. Oslo: Universitetsforlaget. — UiN-report 1, 260, 227. Retrieved from URL: https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/id/96588/Hutchinson_GS.pdf

Kendall, Katherine, A. (1978). *Reflections on social work education, 1950–1978*. New York: International Association of Schools of Social Work.

Larkin, Heather (2005). *Social Work as an Integral Profession*. *Social Work: An Integral Profession Summer*, Vol. 1, No. 2, 2-30.

Marynowicz-Hetka, E. (2007). Towards the transversalism of social pedagogy. *Social work and Society*. Retrieved from URL: [www. socwork. net/sws/article/view/135/500](http://www.socwork.net/sws/article/view/135/500)

Payne, M. (2014). European social works and their identities. *ERISWebJournal*, 5(2), 1-14. Retrieved from URL: [http://periodika. osu. cz/eris](http://periodika.osu.cz/eris)

Shirley Ben Shlomo, Drorit Levy &Hayaltzhaky (2012) Development of Professional Identity among Social Work Students: Contributing Factors, *The Clinical Supervisor*, 31:2, 240-255, DOI: 10.1080/07325223.2013.733305

Sydnor H. Walker. (1928). *Social work and the training of social workers*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 241.

Webb, Stephen A.(2016). Professional identity and social work, in *The Routledge Companion to the Professions and Professionalism* ed. Mike Dent , Ivy Lynn Bourgeault , Jean-Louis Denis and Ellen Kuhlmann. 355-380. Routledge Handbooks Online.